

Nella Lonza – Jakov Jelinčić, *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano MCDXCII*, u: Neven Budak (gl. ur.), *Kolana od statuti / Collana degli statuti*, knj. 2, Vodnjan – Pazin – Zagreb: Grad Vodnjan – Državni arhiv u Pazinu – Humaniora d.o.o. – Leykam international d.o.o., 2010., 574 str.

Izdanjem *Vodnjanskog statuta* nastavljena je edicija *Kolana od statuti*, koja je započeta 2007. god. *Statutom Dvigradske općine*. Ediciju je pokrenuo Državni arhiv u Pazinu u suradnji s Istarskom županijom i gradovima Istre s namjerom da se pripreme i objave svi statuti gradskih zajednica hrvatskog dijela Istre. Izdanje osim prijepisa i prijevoda *Statuta* pruža stručnoj, ali i ostaloj (mahom amaterskoj), javnosti na uvid preslike izvornika u boji naravne veličine na papiru nešto svjetlije nijanse od boje originala. Ta se odluka izdavača i priređivača *Statuta* pokazala praktičnom jer je uz estetski dojam omogućeno i olakšano lociranje stranica faksimila. Stranice *Statuta* na preslikama teku *in continuo*, ali je na faksimilima posve dobro vidljiva i paginacija koja je grafitnom olovkom naknadno dopisana. Uz sve navedeno, preslike se sačuvanih i poznatih prijepisa *Statuta* nalaze i na CD-u na unutarnjem dijelu stražnje korice *Statuta*, a upakiranom u papirnatu košuljicu s prozirnim PVC umetkom s prednje strane košuljice kako bi se bez poteškoća pročitala naslovnica CD-a. O praktičnosti koju pružaju digitalni zapisi *Statuta* svima kojima struka nalaže da se njime bave, ne treba trošiti riječi. Supostavljanjem, pak, prijepisa i prijevoda izbjegnuto je naporno listanje teksta u potrazi za prijevodom ili pak prijepisom što je, također, za svaku pohvalu. Isti je princip zadržan i prilikom pripreme za tisak popratnih stručno-analitičkih uvodnih članaka jer na usporednim stranicama teku hrvatski (na lijevim) i talijanski (na desnim stranicama *Statuta*) tekstovi tih članaka. Sve je to ukoričeno tvrdim crnim uvezom i potom omotano ovitkom lagane krem boje na kojoj se ističu grb Vodnjana, naslov na hrvatskom i talijanskom jeziku i godina nastanka *Statuta* ispisana rimskim brojevima. Knjiga ima i svoju kartonsku kutiju bijele boje na kojoj je tekstualni dio riješen na isti grafički način kao i na ovitku knjige.

No, istinsku vrijednost *Statuta* čini njegov sadržaj, a ne oku ugodno tiskarsko umijeće i njegova vanjšina. *Statut* započinje kazalom sadržaja (str. 5) i uvodnim dijelom koji se sastoji od rukopisno-analitičke, povijesne, povijesno-pravne i studije o mjerama i novčanim jednicama Jakova Jelinčića (8 – 33), Miroslava Bertoše (34 – 82) i Nella Lonza (84 – 166 i 168 – 171). Nosivi se dio izdanja *Statuta* sastoji od preslika izvornika (173 – 321) i supostavljenih tekstova transkripcije i prijevoda (323c – 507). Transkripciju su obavili Jakov Jelinčić i Marino Manin, a prijevod Nella Lonza. Pomagala (509 – 543), koja su pripremili Jakov Jelinčić i Nella Lonza,

čine završni dio teksta *Statuta* i sastoje se od stvarnog kazala (511 – 537), kazala mjesta (539), kazala osoba (541) i kazala svetih imena (543). Na kraju su sažeci (545 – 565) na engleskom (547 – 549), njemačkom (551 – 553), francuskom (555 – 557), slovenskom (559 – 561) i ruskom jeziku (563 – 565) te popis korištenih izvora i literature (567 – 574).

U tekstu se »Osnovna obilježja Vodnjanskog statuta« / »Caratteristiche principali dello Statuto di Dignano« Jakova Jelinčića pružaju primarne obavijesti o *Statutu*, koji je 1492. god. zahvaljujući »mudrim muževima« Vodnjana ispravljen, dotjeran i usvojen kao »novi statut«. No, njegov je izvornik krajem četrdesetih ili početkom pedesetih godina 20. st. zagubljen i unatoč nastojanjima priređivača *Statuta* da mu se uđe u trag, taj je izvornik i dalje nedostupan znanosti i njegovim baštinicima – Vodnjancima. Izvornik je bio pisan latinskim jezikom, gotičkom minuskulom s unicijalnim, crvenim ili plavim inicijalima i sadržavao je 70 listova. Priređivačima je *Statuta*, dakle, preostalo okrenuti se sačuvanim prijevodima i prijepisima na talijanskom jeziku. Osam je takvih statuta na talijanskom jeziku sačuvano, a rukopis koji je poslužio za transkripciju i prijevod na hrvatski jezik označen je s A, dok je preostalih sedam označeno slovima od B do H. Svi su, pak, rukopisi snimljeni na priloženi CD, a riječ je o rukopisima: A, koji se čuva u Državnom arhivu u Trstu – *Archivio di Stato di Trieste*; B, koji je u Gradskoj knjižnici *Attilio Hortis* u Trstu – *Biblioteca civica Attilio Hortis, Trieste*; C, koji se nalazi u Knjižnici Muzeja Correr u Veneciji – *Biblioteca del Museo Correr, Venezia*; D, koji je u Knjižnici Giovanni Spadolini Senata Republike Italije u Rimu – *Biblioteca del Senato Giovanni Spadolini, Roma*; E, koji se čuva u Državnom arhivu u Pazinu (rukopis 1); F, koji je također u Državnom arhivu u Pazinu (rukopis 2); G, koji je isto tako u Državnom arhivu u Pazinu (rukopis 3) i H, koji je u Zavičajnom muzeju grada Rovinja. O svim su tim rukopisima navedeni osnovni podaci o vremenu njihova nastanka, vanjskom izgledu, strukturi, nedostacima i stanju njihove sačuvanosti. Autor je zatim upozorio na osnovne razlike u strukturama rukopisa i slijedu odredbi, potom na značajke jezika i pisma tih rukopisa te na ranija izdanja i razloge objavljivanja ovog izdanja *Statuta*. Na kraju je teksta autor ukratko izložio načela priređivanja teksta za objavljivanje te je uz redaktorske oznake pružio svima zainteresiranima za istraživanja preživjelih prijepisa *Statuta* na uvid usporednu tablicu slijeda glava po knjigama sviju sačuvanih rukopisa *Statuta*.

Sljedeće je poglavlje naslova »Habitat u pokretu i apoteoza obilja – Monografski prikaz prošlosti Vodnjana, južnoistarskog trgovišta« / »Habitat in movimento e apoteosi d'opulenza – Rassegna monografica del passato di Dignano, terra della Bassa Istria« priredio Miroslav Bertoša. Tekst je tog poglavlja u cjelini oslonjen na neobjavljena vrela i dijelom na postojeće vrlo skromne rezultate historiografija (hrvatske, talijanske i slovenske) koje se bave poviješću Istre. O Vodnjanu kao

ambijentu »zdrava zraka«, kao mjestu gospodarskog obilja i mjestu koje je doživljavano kao »jedno od najljepših i najnaseljenijih istarskih mjesta« tijekom mletačke vladavine, pružen je zapravo cjelovit povijesni prikaz razvitka tog grada i njegova područja – od njegove prapovijesne, preko starovjekovne i srednjovjekovne pa do novovjekovne ere. Zbog skromnih pisanih podataka o najstarijim razdobljima povijesti Vodnjana, autor je oslanjajući se na »znakove starine« i »tragove prošlosti«, dakle, na materijalnu baštinu, odnosno na arheološke i povijesnoumjetničke studije ukratko opisao ta razdoblja i potom krenuo od prvoga pisanog spomena Vodnjana (*Vicus Atinianus*) iz 1150. godine. Zanimljivost prošlosti Vodnjana i Vodnjanštine je, kako ističe autor, u paradoksu struke jer je katkad neuhvatljiva i na svojoj najnižoj spoznajnoj razini – razini običnog događaja, odnosno, povijesne činjenice. Naime, unatoč »godinama politike«, »godinama mačeva«, »unutarnjim napetostima«, »"lutoranima" u Vodnjanu«, »migracijama«, »razbojništvu« i »represijama« vodnjanska je svakidašnjica, gle paradoksa, u usporedbi s ostalim istarskim gradovima, slabo dokumentirana. Kao gospodarski poletno, zdravo i prosperitetno mjesto, kakvo je smatrano tijekom čitava srednjega i najvećeg dijela novog vijeka, Vodnjan je imao podestate i rektore koji su zadovoljni povoljnim prilikama rijetko slali vladinim tijelima u Mletke izvješća, pa su tako ostali »nezabilježeni i nepoznati mnogi generatori progressa, ali i čimbenici kriza« tog mjesta (40). Ipak, u tom je gradu čuda i gradu starosjedilačke istroromanske kulture preostalo dovoljno tragova prošlih vodnjanskih svakidašnjica koje su dosezale i visoke domete pisane, dakle, učene kulture, koja još uvijek čeka svojega istraživača.

Pravno-povijesni je uvodni tekst Nelle Lonza »Vodnjanski statut u pravnom krajobrazu istarskoga kasnog srednjovjekovlja« / »Lo Statuto di Dignano in ambito giuridico dell'Istria tardo-medievale« tekst koji postupno, na razumljiv i primamljiv način uvodi svakog čitatelja ne samo u strukturu *Statuta* nego i u mentalni krajobraz pisaca, odnosno, ljudi koji su na dugotrajnim sastancima u dvorani vodnjanskoga Velikog vijeća živo raspravljali i odlučivali koji će dijelovi staroga biti uklopljeni u novi *Statut*. Nakon poučnog osvrta o prirodi statutarnoga srednjovjekovnog teksta, autorica je na zanimljiv i zabavan način objasnila kojim razinama percepcija (ne)stvarnosti vodnjanski »novi statut« pripada – kojoj zapravo između mita i stvarnosti. Poslije tih uvodnih dijelova slijede strukturalno-sadržajne analize *Statuta* koje započinju opisom »dviju osi vlasti« u Vodnjanu, dakle, one proizašle iz lokalne zajednice (vijeće i svi službenici koje ono bira) te one proizašle iz mletačke središnje vlasti (načelnik sa svojom družinom). Razlog da se s tom analizom krene nalazi se u prvih deset glava prve statutarne knjige – one uređuju ustroj vlasti vodnjanske općine. Jasno, poslije te, slijedi analiza »duhovnoga i svjetovnoga«, dakle, odnosa Crkve i države ili bolje rečeno, crkvenih i svjetovnih vlasti na lokalnoj razini. »Domaće i strano« je kratko potpoglavlje u kojemu je na temelju statutarnih odredaba iz 1492.

istaknuto javno mnijenje »domaćih« prema onima koji su doseljavali na njihov prostor. »Domaći« su tada smatrali da će od useljavnja »stranih« svi imati koristi pa su pridošlice dobrohotno primane i smatrane jamstvom budućnosti Vodnjanštine. Već je tim potpoglavljem dotaknuta svakidašnjica običnoga puka, a što reći o onim koja nadolaze? Sva pršte od općih mediteranskih, pa i europskih, ali i tipičnih vodnjanskih normi koje živo opisuju ponašanje kasnosrednjovjekovnih ljudi Vodnjana i okolice. I ne samo njih. Iz *Statuta* kao da se može čuti glasanje blaga, udisati mirise grada, polja i šuma, okusiti vino i maslinovo ulje. Sve je to autorica dočarala objašnjavajući »glave« *Statuta* i pojedine cjeline koje prepoznajemo kao kazneno, stvarno, obvezno, obiteljsko, nasljedno pravo... Slijede zatim potpoglavlja o parničnom postupku i ovrsi te opsežan prikaz »zločina i kazne«. Kako je primjetna neusustavljenost u nekim glavama kaznenog prava, a znajući da je *Statut* nalik statutima Kopra i Pule, odnosno da su najvjerojatnije iz tih statuta preuzimani bitni dijelovi, Lonza upozorava da pravne norme sadržane u *Statutu* mogu u značajnoj mjeri odudarati od društvene zbilje. Iako, dakle, odredbe kaznenog zakona *Statuta* sadrže čitav repertoar srednjovjekovnog kaznenog sustava pri čemu je naglasak na sprječavanju nasilja prijetnjom strogih kazni (najteže su bile odsijecanje glave, rjeđe spaljivanje i vješanje, iako je ovo u to vrijeme u Europi prevladalo), takve su se kazne vrlo rijetko izricale i izvršavale. Tekst autorica završava s nekoliko napomena o uronjenosti *Statuta* u opću pravnu tradiciju Europe, naravno, upozoravajući na lokalne osobitosti.

Stručnom, znanstvenom, dakle, usko specijaliziranom, ali i širem čitateljstvu zaljubljenom u tajnovitu svakidašnjicu srednjovjekovlja, poglavlje Nelle Lonza naslova »Novčane jedinice i mjere spomenute u vodnjanskom statutu« / »Unità monetarie e di misura menzionate nello Statuto di Dignano« bit će od velike koristi jer omogućava nesmetano sravnjivanje često u *Statutu* spominjanih starih i zaboravljenih mjera za dužinu i površinu, potom mjera za težinu i šupljih mjera za krute tvari i tekućine, kao i novčanih jedinica s današnjim mjerama na koje smo već preko stotinu godina navikli.

Svi su uvodni tekstovi kritičkog izdanja *Statuta* od reda utemeljeni na izvornom gradivu pohranjenom u brojnim arhivima u Hrvatskoj (Dubrovnik, Pazin, Poreč, Rijeka, Zadar, Zagreb), Sloveniji (Kopar, Ljubljana), Italiji (Rim, Trst, Venecija), Austriji (Beč, Graz) i drugdje. Slično i s muzejima te nacionalnim, sveučilišnim i javnim knjižnicama. U cijelom ovom izdanju *Statuta* ima ukupno 528 podnožnih bilježaka, u kojima je čak 535 uputnica na arhivske izvore, što sve ukazuje na temeljitu obaviještenost i izvornost tekstova tog izdanja. Rad se u cjelini temelji na postojećim rezultatima domaće i strane historiografije, koja se bavi(la) istarskom pravnom baštinom te na detaljnim analizama spomenutih objavljenih i posebice neobjavljenih vrela. Premda je autorima bila nakana i zadatak obuhvatiti samo vremenski segment

nastanka *Statuta* (15. st.) i vodnjanske zajednice, oni su svojim analizama prijepisâ *Statuta*, koji su nastajali stoljećima poslije njegova nastanka, proširili saznanja o povijesti razvoja pravne baštine u Hrvatskoj, osobito svakidašnjice i mentaliteta ljudi svih društvenih slojeva onodobnog Vodnjana.

Istraživačima koji temelje svoj rad na vrelima najvrjedniji je dio *Statuta* preslik izvornika koja slijedi: »Vodnjanski statut: preslik izvornika – Rukopis B, Gradska knjižnica *Attilio Hortis* u Trstu, Diplomatički arhiv« / »Statuto di Dignano: copia dell'originale – Manoscritto B, Biblioteca Civica "Attilio Hortis", Trieste, Archivio diplomatico«. Otisnuta na kvalitetnom papiru visoke rezolucije snimaka, ona pruža iznimno dobar uvid u tekst *Statuta* čime je omogućen nesmetan rad ne samo pravnih povjesničara i povjesničara već i rad profesora sa studentima na sedamnaeststoljetnom prijepisu *Statuta* nastalog krajem 15. stoljeća. Takvu tvrdnju osnažuje cjelovit prijepis i prijevod rukopisa koji slijede, a time je postalo izvrsno didaktičko sredstvo za učenje studenata, primjerice, ranonovovjekovnoj paleografiji.

U dijelu knjige sa supostavljenom transkripcijom i prijevodom teksta *Statuta* izvorni se tekst (talijanski) nalazi na lijevoj, a usporedni prijevod na hrvatskom jeziku na desnoj strani: »Vodnjanski statut: transkripcija (Jakov Jelinčić, Marino Manin) i prijevod (Nella Lonza)« / »Statuto di Dignano: trascrizione (Jakov Jelinčić, Marino Manin) e traduzione (Nella Lonza)«. Izvorni je tekst popraćen bilješkama u kojima se nalaze podaci o razlikama nastalim prilikom prepisivanja u ostalim sačuvanim primjercima *Statuta*, a tekst je prijevoda popraćen bilješkama u kojima su zanimljivi komentari koji pomažu njegovo bolje razumijevanje. Na marginama su obaju usporednih tekstova oznake folijacije rukopisa. Kako u rukopisu B nedostaje drugi dio glave 27, te glave 28 i 29, kao i prvi dio glave 30 treće knjige *Statuta*, priređivači su iskoristili tekstove rukopisa E i F i time javnost upoznali s cjelovitom verzijom *Statuta*. Radeći, dakle, na izvornicima, uočili su različitosti niza oblika, neujednačenosti grafija, kao i jezičnih i pravopisnih pogrešaka, pa je sve to trebalo ujednačiti i prilagoditi modernim pravilima o izdavanju gradiva. Svjesni mogućnosti vlastitih pogrešaka, izdavači i priređivači su uvrštenjem preslika *Statuta* omogućili da svatko iščitava tekst, a dodavanjem digitalnog zapisa sviju sačuvanih primjeraka *Statuta* i mogućnost da ih se uspoređuje. S obzirom na zahtjevnost posla s nebrojenim detaljima koje je trebalo razriješiti i uskladiti s pravilima o izdavanju izvornog gradiva, pogreške na koje će se naići u ovom izdanju *Statuta* nipošto ne umanjuju važnost pothvata koji su autori i priređivači uspješno priveli kraju.

Dvojeznična hrvatska i talijanska kazala, »Kazala glava« / »Indici dei capitoli« koje su pripremili Jakov Jelinčić i Nella Lonza, a koja sadrže »Stvarno kazalo« / »Indice delle materie«, »Kazalo mjesta« / »Indici dei luoghi«, »Kazalo osoba« / »Indice delle persone« i »Kazalo svetih imena« / »Indice dei nomi santi« omogućuju nesmetan

prijam u širokoj, međunarodnoj, zajednici medievista na što se izvrsno nadovezuju i sažeci na engleskom, njemačkom, francuskom, slovenskom i ruskom jeziku. Bez suvišnih referenci, a istovremeno vrlo upotrebljiv popis korištenih izvora i literature («Izvori i literatura« / »Fonti e bibliografia«) o Vodnjanu i istarskoj društvenoj i pravnoj povijesti polazišnom je točkom u svakomu budućem istraživačkom radu na tim segmentima prošlosti Poluotoka.

Statut je u cjelini temeljen na arhivskim istraživanjima, rezultatima domaće historiografije i na pomnom komparativnom pristupu stranoj znanstvenoj literaturi. Tekst je izdanja *Statuta* utemeljen na već poznatim izvornim podacima, ali je prvi put znanstveno obrađen, a izlaganja su i prezentacija teksta *Statuta* s kritičkim osvrtima metodološki ujednačena sa sličnim ostvarenjima zapadnoeuropske produkcije. Kritičko je izdanje *Statuta* ujedno i ostvarenje pripadnika različitih naraštaja hrvatskih povjesničara koji su, istina, odgojeni i obrazovani i u različitim središtima, ali im je zajednički metodološki pristup i pošten odnos prema izvornim dokumentima. Ako je suditi po dosadašnjim izdanjima edicije *Kolane od Statuti*, hrvatska se pravna, ali i opća povijest u Istri, uvelike oslanja i, po svemu sudeći, oslanjat će se i u budućnosti na takav rad. *Statut*, dakle, služi na čast ne samo Vodnjancima, naravnim baštinicima »zaboravljenih« kodificiranih normi ponašanja njihovih predaka, nego i domaćoj kritičkopovijesnoj zajednici znanstvenika.

Ivan Jurković